

Infrastructuur voor erfgoed in het onderwijs schiet tekort

Claartje Bunnik De educatie van cultureel erfgoed staat nog in de kinderschoenen. Culturele instellingen en scholen ontberen kennis en ervaring. De infrastructuur voor cultureel erfgoed is verkokerd.

In Boekmancahier 38 schreef Hans van der Linde een lezenswaardig artikel over cultureel erfgoed in het onderwijs. Cultuureducatie behelst meer dan kunsteducatie, luidde zijn betoog. Met veel van wat hij zegt kan ik het volmondig eens zijn. Op sommige punten denk ik er net iets anders over. Dit artikel is gedeeltelijk een reactie op zijn artikel. Het is echter vooral bedoeld om de nog maar net begonnen discussie over cultureel erfgoed en onderwijs voort te zetten.

Hoe het begon

Van der Linde meent dat cultureel erfgoed in de notitie *Cultuur en school* onderbelicht blijft (Ministerie van OCenW 1996). De notitie, hoe beperkt ook in vele opzichten, was het document waarin de term cultureel erfgoed vanachter de coulissen kwam om zijn rechtmatige plaats op dit specifieke beleidstoneel op te eisen. Het was de eerste, strategisch buitengewoon belangrijke stap naar de emancipatie van een ondergeschoven terrein. Was de plaats die cultureel erfgoed in de notitie kreeg toegemeten voldoende? Nee, maar binnen de ingewikkelde verhoudingen op het kersverse ministerie van OCenW naar mijn stellige overtuiging wel de maximaal haalbare. Was de voorgestelde aanpak te instrumenteel? Wellicht, maar dat er een project is gekomen - Erfgoed Actueel¹ - met als doelstelling de stimulering van het gebruik van cultureel

erfgoed in het onderwijs beschouw ik, achteraf gezien, als een klein wonder. Sindsdien heeft cultureel erfgoed binnen de cultuureducatie aan invloed en positie gewonnen. De notitie *Cultuur en school* is eigenlijk al een gepasseerd station. In de uitvoering van het beleidsprogramma, door de provincies en de steden en op rijksniveau, is cultureel erfgoed een van de prioriteiten geworden, naast aandacht voor multiculturaliteit en voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (VMBO). Dat staat te lezen in de voortgangsnotitie *Cultuur en school* die in september 1998 al in de Tweede Kamer werd besproken. Het is ook bekrachtigd in de nieuwste beleidsbrief van de nieuwe bewindslieden over dit onderwerp (Ministerie van OCenW 1999; zie ook het artikel van Haanstra, elders in dit nummer). Cultureel erfgoed is niet meer weg te denken uit de cultuureducatie.

Er moet al zoveel

Een klein maar niet onbelangrijk verschil in benadering tussen Hans van der Linde en mij betreft de term erfgoededucatie. Die term wordt in het project Erfgoed Actueel niet gebruikt, en bewust. Het onderwijs wordt overstroomd door educaties: emancipatie, intercultureel onderwijs, natuur en milieu, ontwikkelingssamenwerking, maar ook anti-rookbeleid, verkeer, de invoering van de euro. Grote en kleine onderwerpen die de

maatschappelijke actualiteit gemeen hebben en langs de weg van educaties alle trachten een, liefst structurele, plek in de onderwijsprogramma's te krijgen. Veel van die educaties passen niet precies in een bepaald vak en moeten het hebben van integratie in meer vakken. Dat geldt ook voor cultureel erfgoed. Maar anders dan bij de genoemde educaties staat bij cultureel erfgoed niet een bepaalde inhoud centraal, maar vooral het didactisch gebruik ervan. Het gaat erom dat museumvoorwerpen, gebouwen, een historisch landschap of een archiefstuk een plekje krijgen in de gereedschapskist van een leerkracht, net als het lesboek, het verhaal, de internetsite en de CD-rom. Natuurlijk kun je van cultureel erfgoed heel veel leren. Maar wat je ervan leert, hangt af van wat een school ermee wil. Onderwijs is vrij en op een islamitische school zal de invulling van het onderdeel cultureel erfgoed hemelsbreed verschillen van die op een Vrije School. Dat mag van mij. Hans van der Linde hangt echter nogal wat zware doelen aan erfgoededucatie, zoals bestaansverheldering, reflectie, normen en waarden. Ik ben beschroomd dergelijke grote woorden te verbinden aan cultureel erfgoed. Het gaat leerkrachten erom bepaalde lesinhouden te brengen, en als dat beter gaat met cultureel erfgoed dan zonder, worden ze pas verleid het te gebruiken. Anders niet. Aan educaties hebben de meeste docenten een broertje dood, want er moet al zoveel. Bovendien kleeft aan educaties ook het gevaar van een zekere modieusheid.

Voor veel mensen, ook in het onderwijs, heeft cultureel erfgoed een stoffige en zelfs negatieve connotatie. Cultureel erfgoed blijkt bovendien een problematisch begrip te zijn. Iedereen verstaat er iets anders onder. En tot slot werpen leerkrachten op scholen met een multi-etnische populatie soms op dat het voor hun kinderen niet aantrekkelijk is iets met het Nederlandse nationale erfgoed te doen. Erfgoed kan echter

juist een ingang bieden om verschillen en overeenkomsten tussen leerlingen te bespreken. Daarvoor hoef je niet naar een volkenkundig museum. In de film *Goed bekeken*, die in opdracht van het Bureau Erfgoed Actueel door TeleacNOT voor leerkrachten van het basisonderwijs is gemaakt, zie je kinderen vertellen over hun eetcultuur, over poffertjes en chapati's, aan de hand van meegebrachte kookpullen en gerechten van thuis. Voorwerpen maken zaken concreet en benoembaar. De confrontatie met voorwerpen uit het verleden maakt leerlingen er ook van bewust dat cultuur blijvend wordt beïnvloed, onder meer door elementen uit andere culturen.

Desondanks ben ik ervan overtuigd dat de inzet van cultureel erfgoed in het onderwijs een belangrijke waarde vertegenwoordigt. In essentie gaat het erom dat kinderen leren kijken naar hun (culturele) omgeving, de gewone dingen leren zien zodat ze voor hen betekenis krijgen. Daarbij zijn niet alleen cognitieve zaken belangrijk. Wie een echte ridderhelm op zijn hoofd heeft gehad en het vizier heeft gesloten, zal nooit vergeten hoe zwaar en benauwd dat was. En hoe lastig het is om vuur te maken, merk je pas als je zelf met vuurstenen aan de slag moet. Contact met authentieke overblijfselen brengt het verleden dus heel dichtbij.

Culturele instellingen en scholen schieten tekort

Hoe mooi alle beleidsdoelstellingen ook zijn, binnen Cultuur en School blijkt cultureel erfgoed nog weinig van de grond te komen. Daarvoor zijn verschillende redenen. Een aantal ervan heeft Hans van der Linde al genoemd, zoals de beperkte professionaliteit en capaciteit van culturele instellingen. Culturele instellingen die echter goed inspelen op ontwikkelingen als het Studiehuis, met zijn

accent op zelfstandig leren, zelf onderzoek doen, het profielwerkstuk, CKV1 en CKV2, de accenten op praktijkopdrachten en ervaringsgericht leren kunnen absoluut een belangrijke rol in het leerproces van leerlingen gaan vervullen. Goed wil zeggen dat ze geen kant-en-klare producten maken, maar vooral faciliteiten en bouwstenen voor dat leerproces leveren. Natuurlijk zijn er culturele instellingen die hun eigen boodschap daarin kwijt willen. Vaak zal die ruimte er zijn. Soms echter zullen de instellingen vooral serviceverlenend moeten zijn, reagerend op de vraag. In workshops rond projecten en in een scholennetwerk Cultureel Erfgoed in het Studiehuis probeert Bureau Erfgoed Actueel erachter te komen hoe en onder welke omstandigheid projecten succesvol verlopen, zodat anderen van die ervaringen kunnen profiteren.

Een ander punt dat Hans van der Linde naar voren bracht, is het gebrek aan kennis in het onderwijs. Een belangrijk probleem is namelijk dat cultureel erfgoed gebruikt kan worden bij meerdere vakken of clusters van vakken zoals de kunstvakken, techniek, natuur- en wiskunde en de mens- en maatschappijvakken. Ook op het terrein van de informatie- en communicatie-technologie (ICT) is met erfgoed veel mogelijk (zie ook het artikel van Gerard Rooijackers in dit nummer). Kunstcoördinatoren of kunstmentoren binnen de schoolorganisatie, die het meest zijn ingevoerd in het project Cultuur en School, hebben meestal geen relaties buiten de eigen Sectie Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV). Voor cultureel erfgoed vormen zij daarom zeker niet het enige noch het meest voor de hand liggende aanspreekpunt. Deze diversiteit van doelgroepen maakt het lastig een effectieve strategie te kiezen. Al die vakken kennen immers een eigen methodiek en didactiek. Uit onderzoek blijkt wél dat in het onderwijs vooral aansluiting wordt gevonden

bij het vak geschiedenis. Binnen dat vak is men ook al langer met het onderwerp bezig. Bij geschiedenis en aardrijkskunde liggen dan ook waarschijnlijk de meest natuurlijke aanknopingspunten.

Het vak CKV wordt trouwens voornamelijk gegeven door docenten beeldende vakken en muziek (zie ook Haanstra, elders in dit nummer). Daardoor wordt het overwegend 'kunstig' ingevuld. Ook de inmiddels op de markt gebrachte lesmethoden voor CKV1 maken nauwelijks gebruik van de vele mogelijkheden die cultureel erfgoed kan bieden. Voor de erfgoedsector is dat - vooralsnog - een gemiste kans. In het artikel van Hans van der Linde klinkt de begrijpelijke frustratie daarover duidelijk door.

Of cultureel erfgoed in het onderwijs wordt opgenomen, hangt af van de mate waarin het in het onderwijs wordt geaccepteerd. Bureau Erfgoed Actueel heeft daarom veel activiteiten juist op dat onderwijs gericht. Zo staan in het blad *Oud Nieuws* voorbeelden van cultureel erfgoed in de lespraktijk, vinden docenten op de internetsite <http://www.erfgoed.minocw.nl> voorbeelden van projecten gerangschikt naar vak, schoolsoort en niveau en beschrijft het boekje *Schatkamers voor scholieren* (1999) waarom cultureel erfgoed belangrijk is in het onderwijs en laat het exemplarisch zien hoe men kan werken met cultureel erfgoed. Voor het basisonderwijs is een praktisch boekje met werkvoorbeelden gemaakt en een instructievideo *Goed bekeken*.

In 1999 zal nog een publicatie voor de basisvorming volgen (zie artikel Haanstra in dit nummer). Tegelijkertijd wordt geprobeerd op het meer formele niveau van kerndoelen, eindtermen en vakbekwaamheidseisen een plek voor cultureel erfgoed te creëren. Eenvoudig is dat niet; de trajecten die onderwijsveranderingen afleggen zijn vaak lang en moeizaam.

Beleid en bestel verkokerd

Een ander struikelblok is dat het project Cultuur en School binnen de provincies en gemeenten overwegend vanuit het kunstbeleid wordt aangestuurd. Veel projecten worden ontwikkeld door steunpunten voor kunstzinnige vorming, die vooral kunstproducten aanbieden. Hun ervaring met cultuurhistorie is in het algemeen gering; bij cultureel erfgoed gaat het altijd óók om betekenis, functie en historische context van de artefacten.

Op één punt ben ik het volledig eens met Hans van der Linde, namelijk dat de huidige infrastructuur van cultureel erfgoed onvoldoende is toegerust om erfgoed in het onderwijs in te voeren.² In het vervolg van *Cultuur en School* wordt de culturele infrastructuur een belangrijk thema.³ De tijd is rijp om te kijken naar wat er op dat terrein moet veranderen. Er is lang genoeg verkokerd gedacht. Museumconsulenten, vertegenwoordigers van koepels voor cultureel erfgoed en archieven, monumentenzorgers, provinciale historici, maar ook personen uit de kunstzinnige vorming moeten netwerken vormen waarin ze samen met scholen materialen, producten en diensten maken voor het onderwijs. De overheden zullen hen in staat moeten stellen daar vorm aan te geven. Op dit punt verschil ik misschien van mening met Van der Linde. Ik ben grondig overtuigd van de noodzaak tot samenwerking met vertegenwoordigers van de sector kunsteducatie, hoe begrijpelijk het ook is om in een fase van emancipatie gescheiden ontwikkelingen voor te staan. Om zinvol te kunnen samenwerken, moet het onderscheid tussen beide terreinen wel worden erkend, niet verdoezeld. Kunsteducatie en de inzet van cultureel erfgoed in het onderwijs zijn van een andere orde. Maar ze kunnen elkaar inhoudelijk

Claartje Bunnik

was in 1999 hoofd van het Bureau Erfgoed Actueel, een project van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCenW)

wél versterken, zeker in het basisonderwijs, waar het onderscheid in vakdisciplines nog niet allesbepalend is. Bovendien, het perspectief van de kunstzinnige vorming en dat van het cultureel erfgoed moeten met elkaar sporen. Als dat twee sporen zijn, en misschien is dat voor het voortgezet onderwijs inderdaad het beste, dan wel twee sporen die vanuit het onderwijs volstrekt logisch en volgbaar zijn. Anders vervallen we binnen Cultuur en School tot heilloze concurrentie en schieten we uiteindelijk ons doel voorbij.

Literatuur

- Bureau Erfgoed Actueel/SLO (1998) *Goed bekeken: werken met cultureel erfgoed in het basisonderwijs*. Bij het boekje is een instructievideo gemaakt met dezelfde titel, door Teleac/NOT.
- Bureau Erfgoed Actueel/SLO (1999) *Cultureel erfgoed en onderwijs: schatkamers voor scholieren*.
- Haanstra, F. (1998) *Cultureel erfgoed en educatie: een overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen en hun activiteiten*. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut/Bureau Erfgoed Actueel.
- Ministerie van OCenW (1996) *Cultuur en school*. Den Haag: Sdu.
- Ministerie van OCenW (1999) *Cultuur en school: vervolmotie*. Den Haag: Sdu.
- Raad voor Cultuur/Onderwijsraad (1998) 'Cultuur en school'. In: *Advies Raad voor Cultuur*, 9 december, 1-35.

Noten

1. In *Pantser of ruggengraat* wordt al een tijdelijke coördinatiestructuur aangekondigd voor erfgoededucatie; Bureau Erfgoed Actueel wordt in 1997 opgericht.
2. Bij de start van het project is die infrastructuur in beeld gebracht (Haanstra 1998).
3. In het advies *Raad voor Cultuur en de Onderwijsraad* wordt hieraan eveneens veel aandacht besteed.

Bibliografische gegevens

Bunnik, C. (1999) 'Infrastructuur voor erfgoed in het onderwijs schiet tekort'. In: *Boekmancahier*, jrg. 11, nr. 41, 269-273.